

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Ungdomars syn på religionskunskapen i skolan – en religionsdidaktisk studie

Elin Englund

2011

Uppsats, högskolenivå, 15 hp
Religion med ämnesdidaktisk inriktning
Religionsdidaktik

Handledare: Jørgen Straarup
Examinator: Peder Thalén

Sammanfattning

”Det är länge sedan Sverige präglades av en enhetskultur med kyrkan mitt i byn och skolan strax intill. I dagens samhälle är spridningen stor mellan olika traditioner, livsstilar och värderingar”¹. I detta samhälle, där en mångfald av etniska och kulturella traditioner är vanliga, skall religionskunskapen hjälpa oss att skapa förståelse och acceptans för hur andra människor tänker, handlar och väljer att leva sina liv. Det framgår tydligt i kursplanen för religionskunskap att eleverna förväntas kunna använda kunskapen de får i ämnet även utanför skolan, i sina vardagliga liv. De ska utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning utifrån dessa kunskaper. Skolan skall främja livslångt lärande.

I den här uppsatsen har jag, genom att låta 47 elever i årskurs 9 svara på en enkät om deras syn på religionskunskapsundervisningen, undersökt om undervisningen lever upp till kursplanens krav gällande att utveckla elevernas förmåga att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning. Jag har även undersökt om eleverna anser sig ha nytta av kunskapen de får i skolan och om de använder sig av den i sina vardagliga liv.

Att få tydliga och tillförlitliga svar visade sig svårare än jag trott och många av frågorna i enkäten skulle behöva kompletteras med följdfrågor för att ge ett tydligare resultat. Eftersom undersökningen enbart utfördes på en skola kan den inte ses som generaliserbar för resten av landet. Den bör istället ses som början för vidare forskning där undersökningar på fler skolor kan analyseras och en jämförelse mellan skillnader och likheter göras.

Min undersökning visade att många elever använder sig av kunskapen de får i undervisningen i sina vardagliga liv utanför skolan. Trots detta är många av dem osäkra på om de kommer att ha någon användning av religionskunskapen i bearbetning av livsfrågor i framtiden. För att livslångt lärande ska kunna uppfyllas behöver eleverna ges tid och redskap för att lära sig analysera olika frågor och sedan göra ett personligt ställningstagande. På grund av undersökningens resultat ställer jag mig frågande till om skolan verkligen förser eleverna med detta.

¹ Förordet i *Livstolkning och värdegrund* (2000) s. 5

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	3
<i>Innehåll</i>	4
<i>Introduktion</i>	5
Inledning	5
Syfte och frågeställning	5
Begreppsförklaring	5
Uppsatsens disposition	5
Religionsämnets historia och utveckling	7
Religionskunskapens början	7
Lgr 62	7
Lgr 69	7
Lgr 80	7
Lpo 94.....	7
Religionsämnets styrdokument idag	8
Kursplan och kursmål	8
Ämnets syfte och roll	8
Mål att sträva mot	8
Ämnets karaktär och uppbyggnad	8
<i>Metod</i>	10
Planering och utförande av undersökningen	10
Etiska aspekter	10
Urval	10
Enkäterna	10
Undersökningens kvalitet och verifiering	11
Validitet	11
Reliabilitet	11
Generaliserbarhet	11
Min och lärarens roll.....	12
Tiden	12
<i>Resultat rörande niondeklassarna i enkätundersökningen</i>	13
Elevernas religiösa hemmahörighet	13
Niondeklassare möter religion på ett flertal ställen.....	13
Yttre påverkan på elevernas möjligheter att göra egna val	14
Olika syn på nödvändiga teman	15
Att använda religionskunskapen utanför skolan	15
Att ta hjälp av religionskunskapen.....	16
Elevernas användning av religionskunskapen i dagsläget	17
Elevernas användning av religionskunskapen i framtiden	17
<i>Diskussion</i>	19
Elevernas bakgrund	19
Synen på religionskunskapen	20
<i>Sammanfattande slutsatser</i>	23
<i>Bilaga 1</i>	25

Introduktion

Inledning

Religionskunskap är ett ämne som spänner sig över hela världen. Den finns ständigt med oss i vår vardag och våra liv. I varje människas liv finns traditioner, en tro, ett hopp och en mening. Vi har fester och riter för att fira eller sörja saker. Vi fäster olika värde vid saker och ser med olika ögon på dem. Hur är det möjligt för skolan, att på några ynka timmar i veckan, visa upp och ge eleverna en inblick i allt detta? Informera och förklara. Diskutera, ifrågasätta, analysera och förstå. Traditioner, seder och bruk. Gudar, väsen och monster. Känslor och tankesystem. Kan man som kristen i Sverige ge en rättvis bild av hinduismen? Kan man utan att ha träffat en muslim förmedla grundtanken i islam? Hur ska skolan kunna ge en inblick och guida i alla dessa världar, samtidigt som tid ska ges till varje individs personliga utveckling och ställningstagande? Är det ens möjligt?

I *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan* (2000:81) står det att religionskunskapen ska bidra ”till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt”. Den undervisning vi lärare ger eleverna ska vara till hjälp för dem i deras liv och det är därför extra viktigt att vi har eleverna i åtanke när planeringen läggs. Vad eleverna tycker är viktigt samt mindre viktigt borde vägas in i planeringen av undervisningen för att de ska få ut så mycket av den som möjligt.

Anser eleverna att religionskunskapen är till nytta för dem? Använder de sig av den utanför skolan? Gör lärarna sitt jobb och förmedlar den rätta kunskapen? Det här var frågor jag ville ha svar på. Jag anser att det bästa sättet att få svar på dem är att fråga eleverna själva, och det var det jag gjorde.

För att kunna diskutera religionskunskap som ett ämne i skolan anser jag att det är viktigt att ha kunskap om ämnet i sig. Att känna till hur religionskunskapen har utvecklats från dess start under 1600-talet fram till idag har betydelse för hur vi ser på ämnet. Genom att ha kunskap om dess historia får vi en förståelse för varför ämnet ser ut som det gör i dagläget och genom att känna till religionsämnets styrdokument kan vi diskutera om undervisningen sker på ett tillfredställande sätt. På grund av detta har jag valt att lägga till ett avsnitt i introduktionen, religionskunskapens historia och utveckling, samt vilka styrdokument ämnet följer.

Syfte och frågeställning

Syftet med min undersökning är att få en bild av hur ungdomar i årskurs 9 ser på religionskunskapen i skolan och om de anser sig ha någon användning av den kunskap de får i sina liv.

De frågeställningar jag har är:

Anser eleverna sig ha nytta av kunskapen de får av religionskunskapen i skolan?

Använder de sig av den kunskapen utanför skolan?

Uppfyller undervisningen kursplanens krav på religionskunskapen gällande ”att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning”²?

Begreppsförklaring

Livsfrågor – I introduktionen till *Kränkningens livsförståelse: En religionsdidaktisk studie av livsförståelseämnet i skolan* (2006:9) skriver Christina Osbeck att ”livsförståelse är en förståelse av hur livet fungerar, en förståelse av vad som ger livet värde och mening”. Vad som uppfattas ge värde och mening är väsentligt såväl individuellt som kulturellt.”

Nordstedts Svenska Ordbok definierar livsfråga som en fråga som är av stor betydelse för någons liv³.

Med begreppet livsfrågor i uppsatsen syftar jag till personliga frågor vilka individen anser viktiga i sitt eget liv.

Kyrka – Syftar till kyrkor som praktiserar en protestantisk tro om inget annat anges.

Uppsatsens disposition

I introduktionen berättas om varför det är av intresse att undersöka elevernas syn på religionskunskapen och deras användning av den utanför skolan. Här berättas även vad syftet med uppsatsen är och vilka frågeställningar jag har. I den här delen förklaras även begreppet livsfrågor eftersom det är viktigt att läsaren förstår vad jag menar med det. Begreppsförklaringen följs av ett avsnitt om religionsämnets historia och hur det ser ut idag. Min tanke med det är att underlätta för läsaren att följa med i diskussionen genom att ge honom eller henne kunskap om ämnet.

² Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000, s. 81

³ *Nordstedts Svenska Ordbok*, 1999

Vidare följs uppsatsen av ett avsnitt där det berättas hur undersökningen utförts; metoden. Metoden beskrivs så utförligt som möjligt så att en så när identisk undersökning ska kunna genomföras. Att beskriva metoden utförligt är även viktigt så att läsaren ska kunna skaffa sig en uppfattning om huruvida undersökningen har validitet och reliabilitet.

Nästa del som följer är resultatet. Här redovisas elevernas svar på den enkät som de frivilligt tagit del av. Det är på denna del som diskussionen och analysen bygger. Genom att sammanställa elevernas svar i tydliga diagram är det lättare att skaffa sig en uppfattning om deras attityd rörande religionskunskapen och sedan arbeta vidare med den. Tanken med att sammanställa flera frågor och svar till ett diagram är att få ner den annars stora mängd resultat till en mer hanterbar och överskådlig massa.

Efter resultatet följer, som ovan nämnt, analys och diskussion. Här diskuteras de resultat som enkätundersökningen gav utifrån undersökningens frågeställningar (se ovan). Här vägs olika didaktiska perspektiv in i resultaten och olika perspektiv diskuteras.

Sist men inte minst följer en kort slutsats, referenser och en bilaga med den enkät eleverna svarade på. Tanken med en kort slutsats är att läsaren ska kunna välja att inte läsa hela uppsatsen utan bara det jag kom fram till genom den. Det är även ett sätt att repetera och på så sätt bena ut vilka slutsatser som framkommit genom diskussion och analys. Referenser och bilagor hjälper till om läsaren vill kontrollera eller göra om uppsatsen. Det är viktigt att tydligt visa varifrån fakta tagits, vilket görs genom en tydlig referenslista, fotnoter och hänvisningar i texten.

Religionsämnets historia och utveckling

För att kunna diskutera religionsdidaktiska frågor på ett nyanserat sätt är det viktigt att känna till religionsämnets historia samt hur det ser ut i dagsläget. Genom att ge en historisk översikt i ämnet och visa vilka riktlinjer ämnet följer idag hoppas jag kunna bidra med detta.

Religionskunskapens början

År 1686 ålade kyrkolagen att barn och tjänstefolk skulle lära sig läsa. Det var föräldrarnas och husböndernas uppgift att lära dem. De skulle även lära dem den kristna tron enligt katekesens framställning (Hartman, 2000:212). Redan här kan man säga att religionskunskapen började. Barnen fick sin undervisning hemma utefter Luthers katekes, vilket sedan kontrollerades av prästerna. Föräldrarnas undervisningsplikt fortsatte att gälla trots att det 1842 infördes folkskolestadga där staten tog över en del av initiativet när det gällde folkundervisningen. Den stora förändringen kom 1882 när den allmänna skolplikten för barn började gälla. I och med skolplikten ersattes föräldrarnas undervisningsplikt med en faktisk skola med skolplikt för barnen. Kyrkan var då huvudansvarig för undervisningen, vilket kan anses som religionsundervisning. Fokus låg på att förbereda inför konfirmationsläsningen (Hartman, 2000:214).

I tiden runt och strax efter sekelskiftet kan man urskilja en förändring i samhället och i skolan. Skolan som tidigare enbart bestått av biblisk historia och katekes och styrts av kyrkan kritiserades och den kyrkliga dominansen minskar successivt. 1919 års undervisningsplan fokuserar mer på barnet. En helt ny syn på barnet och på pedagogik har infunnit sig och undervisningen är inte bara mer barnanpassad utan man vill även aktivera barnet. Istället för 32 timmar i veckan av bibelkunskap kallas det för kristendom och består av 12 timmar i veckan. Undervisningen vilade inte längre på kyrkans bekännelse och Luthers katekes försvann officiellt sett (Hartman, 2000:216).

Lgr 62

I och med 1962 års läroplan genomgick kristendomsundervisningen en stor förändring. Beteckningen ändrades från *kristendom* till *kristendomskunskap*. Den stora förändringen innebar att man inte längre skulle undervisa i kristendom utan om kristendom och även andra religioner. Undervisningen skulle vara allsidig och saklig (Hartman, 2000:219).

Lgr 69

I 1969 års läroplan har ämnet åter igen fått nytt namn. Numera skall undervisningen gå under beteckningen *religionskunskap*. Undervisningen blev mindre stoffcentrerad och man började mer och mer övergå till en elevcentrerad undervisning. Det är även i Lgr 69 som begreppet livsfrågor står med för första gången. Livsfrågeorientering spelade en stor roll i profilmförändringen även om den inte hade en central roll (Hartman, 2000:220).

Lgr 80

Att livsfrågor har fått stor roll i 1980 års läroplan är svårt att missa. *Religionskunskap* har bytt namn till *Människans frågor inför livet och tillvaron: Religionskunskap*. Undervisningen skulle utgå från elevernas egna livsfrågor och lärarna och eleverna fick stor frihet att lägga upp undervisningen, men vilka mål det skulle strävas mot stod inte med (Hartman, 2000:220–221).

Lpo 94

Sättet att skriva läroplaner förändrades under 1900-talet. Läroplanerna innehåller numera korta anvisningar om mål och innehåll för undervisningen, men några detaljerade anvisningar om hur man ska jobba finns inte. Utöver detta tillkommer timplaner, kursplaner och lokala arbetsplaner. I Lpo 94 införs att undervisningen ska bestå av kunskaper om och reflektioner kring olika religioner och livsåskådningar. Det har även införts värdegrundsarbete (Hartman, 2000:222–227).

Religionsämnet styrdokument idag

Som tidigare nämnt skiljer sig Lpo 94 från de tidigare läroplanerna. Detta eftersom den består av korta, allmänna och övergripande mål och undervisningsinnehåll. Detta kompletteras sedan med kursplaner för varje ämne vilka innehåller strävansmål och uppnåendemål.

Två av de grundläggande värderingarna i läroplanen är förståelse och medmänsklighet. Det står även att ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.”⁴ Värderingarna har en stark koppling till religionskunskapen eftersom den förmedlar kunskap om olika religioner, trosuppfattningar och etisk tillhörighet. Undervisningen skall inte ta ställning till något av detta utan enbart bidra med kunskapen och verktygen för att eleverna själva ska kunna forma sin egen uppfattning. Genom att även ta tillvara på elevernas egna bakgrunder och erfarenheter kan vi hjälpa dem att dela dessa med varandra och bygga vidare på dem med hjälp av undervisning i etik och moral.

I Lpo 94 belyses även rättigheter och skyldigheter, både för elever och för lärare. Det är lärarens jobb att belysa eleverna om vilka rättigheter och skyldigheter de har, både i skolan och i samhället.

Kursplan och kursmål

Kursplanerna och kursmålen ligger till grund för undervisningen. De beskriver varje ämne, vad ämnet syftar till och hur det är uppbyggt.

Ämnets syfte och roll

”Religionskunskap bidrar till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt.”⁵ Dessa rader inleder kursplanen i religionskunskap och visar tydligt att eleven har en central roll i vad som ska undervisas. Ämnet skall även hjälpa eleverna att bearbeta existentiella frågor och lära dem att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv. I dagens samhälle där en mångfald av etniska och kulturella traditioner är vanligt skall religionskunskapen hjälpa oss att skapa förståelse och acceptans för hur andra människor tänker, handlar och väljer att leva sina liv. Ämnet skall både ge kunskap om olika religioner och traditioner samt öka elevernas etiska medvetenhet. Andra viktiga element som nämns i ämnets syfte och roll är att eleverna skall lära sig demokrati-, miljö-, jämställdhets- och fredsfrågor.⁶

Mål att sträva mot

Vilka mål skolan skall sträva mot i religionsundervisningen utgår mycket från eleverna. Eleverna skall utgå från sig själva och lära sig reflektera över frågor som rör deras liv. Frågor som är etiska, existentiella och religiösa belyses extra. Eleverna förväntas även fördjupa sina kunskaper om olika religioner och livsåskådningar i både historiskt sammanhang och i nutid.

Det framgår även att eleverna skall lära sig vilken påverkan kristendomen samt andra religioner haft på det svenska samhället genom tiden och bli medveten om likheter och olikheter mellan olika religioner och livsåskådningar.⁷ När man läser strävansmålen och ser till dess helhet framgår det tydligt att eleverna i skolan skall få den möjlighet och de medel de behöver för att kunna utveckla sig själva, sina ställningstaganden och sina handlingar utifrån vad de får lära sig.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Symboler, riter, livsåskådningar och religioner har uppkommit på grund av att människor i alla tider har funderat över och sökt sin väg i tillvaron och dess villkor. Det gör vi än idag. Vårt samhälle och vår omgivning formas av vilka ställningstaganden vi tar i religion och livsåskådning. Ämnet religionskunskap har två perspektiv. Individ perspektivet som ger möjlighet att betrakta de egna livsfrågorna samt samhällsperspektivet som bidrar till en förståelse av religion som ett mångfasetterat fenomen bland andra i samhället.⁸

⁴ Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94, Ödeshög 2006, s. 3

⁵ Skolverket, Kursplaner och betygskriterier för grundskolan, 2000, s. 81

⁶ Skolverket, Kursplaner och betygskriterier för grundskolan, 2000, s. 81

⁷ Skolverket, Kursplaner och betygskriterier för grundskolan, 2000, s. 81-82

⁸ Skolverket, Kursplaner och betygskriterier för grundskolan, 2000, s. 82

Som utgångspunkt har religionskunskapen människans frågor inför livet oavsett om dessa har religiös bakgrund eller inte. Alla vill, mer eller mindre uttalat, hitta sammanhang och tolka tillvaron. Att betrakta livsfrågor, medvetet och metodiskt, hör till ämnet.⁹

Alla ställs vi inför frågor som berör gott och ont, rätt eller fel. Det är en livslång process att lära sig att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv och vardagens etiska frågor har en viktig roll i religionskunskapen genom reflektioner och diskussioner. Genom att eleverna känner till etiska regler, tankar och system från olika religioner kan dessa reflektioner fördjupas.¹⁰

Inom religionskunskapen är det viktigt att lära eleverna om olika religioner och livsåskådningar, dels för att ge dem möjlighet till personlig utveckling genom att reflektera över sina egna ställningstaganden och jämföra dem med andras och dels för att de kan skapa sig en förståelse och tolerans för andra traditioner. Många religioner har likheter, vilket ger dem samhörighet, och skillnader vilka många gånger kan leda till meningsskillnader och ibland även krig. Ämnet belyser jämställdhet och samlevnad utifrån ett religions- och livsåskådningsperspektiv.¹¹

⁹ Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000, s. 82

¹⁰ Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000, s. 82

¹¹ Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000, s. 82

Metod

Att välja metod när man ska göra en undersökning är svårt. Först måste man bestämma sig för vad det är man vill ha ut av sin undersökning, hur den ska utföras och om den ska vara kvalitativ eller kvantitativ.

Jag har valt att genomföra min undersökning i årskurs nio på en skola. Jag vill ha en generaliserbar bild av elevernas syn på religionsundervisningen i skolan och valde därför att göra en kvantitativ undersökning med hjälp av enkäter.

Planering och utförande av undersökningen

Enkäten godkändes både av min handledare i uppsatsen, läraren i religionskunskap och rektorn på skolan. Det kändes bra att även läraren i förväg fick ta del av enkätfrågorna så att vi kunde diskutera huruvida eleverna skulle förstå alla frågor och begrepp.

När det var dags för undersökningen visade det sig vara svårt att hitta tider som passade oss båda. Eleverna hade många projekt och temadagar inplanerade som vi fick planera runt. Vi funderade om det var nödvändigt att jag var på plats när eleverna fyllde i enkäten och kom fram till att det var det bästa. Dels så att jag skulle kunna förklara vad jag menade om det var oklart för någon och så att jag skulle kunna verifiera att den utförts på ett korrekt sätt.

I klassrummet presenterade jag mig och förklarade vad undersökningen gick ut på. Eleverna informerades att det var helt frivilligt att delta och att den var helt anonym. Jag bad dem att inte skriva namn eller klass utan att enbart svara på frågorna på enkäten. 47 elever svarade på enkäterna.

Etiska aspekter

Som ovan nämnt var enkäterna helt anonyma och frivilliga. Det krävdes på grund av detta inget godkännande från hemmet men eftersom några frågor kunde vara känsliga eller väcka vidare frågor valde jag att informera föräldrarna i förväg. Informationen gick ut på klassernas hemsida där det berättades om syftet med undersökningen och att den var frivillig. Föräldrarna bads kontakta mig eller skolan vid eventuella frågor eller om de inte ville att deras son eller dotter skulle delta. Ingen kontaktade mig och jag utgår att alla var okej med det.

Utifall frågor eller tankar skulle väckas hos eleverna informerades jag alla lärare om undersökningen så att de var förberedda.

Urval

Det är viktigt att begränsa sig när man gör en undersökning. Jag valde att göra min undersökning i årskurs 9 på grund av att de då hade hunnit läsa religionskunskap under fyra terminer på högstadiet. Ungdomar i den åldern är inne i adolescensen vilket innebär att de funderar mycket på frågor om livet, värderingar, relationer, valmöjligheter och tillhörighet.¹² Att eleverna börjat fundera på livsfrågor och även att de fått undervisning i ämnet under en tid är relevant för undersökningen eftersom det innebär en förståelse för ämnet.

Att undersökningen enbart genomfördes på en skola påverkar dock generaliserbarheten. Eftersom olika samhällen och skolor ser olika ut är det svårt att få en generaliserbar bild som anses gälla skolor på andra orter. För att få en reliabel generaliserbar bild skulle undersökningen ha utförts på en mängd olika skolor där skillnader och likheter kunnat jämföras mellan skolorna.

Enkäterna

Det var inte lätt att utforma en bra och effektiv enkät till undersökningen. Det är viktigt att enkätfrågorna inte blir ledande samtidigt som de måste kunna ge användbara svar till undersökningen. För att få inspiration och hjälp med utformningen av enkäterna använde jag mig av Anders Sjöborgs enkätfrågelista till gymnasieelever.¹³

När jag formulerade frågorna försökte jag göra det på ett tydligt sätt som eleverna skulle förstå. Jag valde att variera svarsalternativen, ibland har svarsalternativet *aldrig* stått först och ibland har det stått sist, så att eleverna skulle fundera innan de svarade.

I efterhand, när resultaten sammanställts, ser jag att några frågor skulle behöva följdfrågor för att inte ge missvisande svar eller svar som kan misstolkas. Tyvärr hade det samtidigt inneburit att undersökningen skulle ha blivit väldigt omfattande. Vissa termer skulle även ha behövts förklarats för eleverna så att de förstått vad de svarat på och haft samma utgångspunkt.

¹² Börjeson, 1996

¹³ http://www.forortskyrkan.se/HiG_AaRV/Enkat_sem_080924.pdf

Undersökningens kvalitet och verifiering

Man kan använda sig av olika datainsamlingsmetoder för att få fram data till en undersökning. När man utför en undersökning är det viktigt att man får en uppfattning om hur väl undersökningen mäter det man vill mäta. För att beskriva hur bra insamlingen har fungerat använder man begreppen validitet och reliabilitet. För att en undersökning ska kunna fungera som generaliserbar måste man ha bra validitet och reliabilitet.

Validitet

Validiteten på undersökningen är om jag lyckats koppla samman mätinstrumentet med frågeställningen, om jag undersökt det jag skulle undersöka.

En brist jag märkt i undersökningen är att genom att göra en enkät undersökning så har stort rum lämnats till egna tolkningar av olika begrepp hos eleverna. Det gör att det är svårt att få fram några tydliga svar. För att undersökningen skulle vara mer tillförlitlig skulle enkäten även ha bestått av definitioner och beskrivningar av de olika begreppen och termerna som använts, t.ex. vad som menas med livsförståelse, samt haft tydligare frågor med följdfrågor, t.ex. skulle eleverna fått svara på om de är med i en församling och om svaret varit ja skulle de fått svara på om de anser att de kommer i kontakt med frågor rörande religion där o.s.v. Dock hade detta troligtvis inneburit att eleverna tappat intresse för undersökningen, eftersom den blivit för omfattande, och inte funderat igenom svaren eller tagit del av den.

Att undersökningen enbart utförts på en skola innebär att det är svårt att ge en generaliserbar bild som passar alla skolor. På den aktuella skolan finns enbart ett fåtal elever med invandrarbakgrund, så skulle undersökningen utföras på en skola med många elever med invandrarbakgrund är chansen stor att den skulle visa andra resultat. Även samhället som undersökningen utförts i väger in. Eftersom det finns många aktiva kyrkor i området spelar kristendomen en stor roll i många av elevernas liv och därför är det viktigt för dem att den tar stor plats i undervisningen.

Dessa aspekter skulle dock kunna utgöra vidare forskning. För att fördjupa sig mer i frågorna om elevernas syn på religioinskunskapen skulle, t.ex. intervjuer kunna göras där eleverna får möjlighet att förklara sina ståndpunkter och tankar. Det skulle även vara intressant att göra undersökningen på andra skolor för att se vilka likheter och skillnader som framkommit.

Trots att undersökningen inte går in på djupet i elevernas tankar eller kan ses som generaliserbar för alla skolor i Sverige så ger den ändå en bild av elevernas tankar om religioinskunskapen, i alla fall på denna skola, och utifrån den kan man dra vissa slutsatser.

Reliabilitet

Reliabilitet förknippas med tillförlitlighet och det har jag försökt att uppnå i min undersökning. Jag ville att alla klasser skulle få samma förutsättningar och försökte därför att förbereda dem på samma sätt. Alla lärare var informerade i förväg att jag skulle komma och information hade gått hem till föräldrarna. Undersökningen tog plats under de lektioner eleverna hade religionskunskap på schemat. Jag följde med läraren till klassrummet och lektionen började med min undersökning. På så vis hade eleverna möjlighet att utnyttja hela lektionstiden om de ville. Efter att jag presenterat mig och undersökningen svarade de elever som ville på enkäten. För att bibehålla anonymitet valde jag att inte upprepa undersökningstillfället för dem som varit frånvarande. Som tidigare nämnt svarade 47 elever på enkäten, ingen valde att avstå.

Trost (2007:64) menar att det finns en problematik i och med att man förutsätter ett statiskt förhållande. ”Med ett symboliskt interaktionistiskt synsätt utgår man snarare från att vi hela tiden deltar i processer. Och då kan vi snarare förvänta oss skilda resultat vid skilda tidpunkter”.

Eftersom undersökningarna utfördes i tre klasser vid olika tillfällen kan man dra slutsatsen att förutsättningarna inte var lika trots ett försök till det. För att alla skulle ha samma förutsättningar skulle enkäten ha svarats på av alla vid ett och samma tillfälle.

Det är viktigt att undersökningen ska kunna upprepas. Det innebär att allt material som används och tillvägagångssättet förklaras tydligt. Det har jag försökt att göra genom hela uppsatsen.

Jag har även försökt att utforma enkäten med tanke på precisionsaspekten, att den ska vara lätt att fylla i så att det blir en större precision. Frågorna och svaren är formulerad på ett enkelt sätt, ett språk som eleverna känner till. Om det är lätt att förstå blir objektiviteten högre.

Flera enkätförslag arbetades fram, prövades och bearbetades innan beslut tog om vilken som var bäst. Svartalternativen är konstruerade så att inte samma alternativ alltid står på samma ställe, ibland står *aldrig* först och ibland står det sist. Motivet är att eleverna skulle fundera igenom sina svar.

Generaliserbarhet

Eftersom eleverna haft samma lärare under hela undervisningen är det svårt att svara på om andra elever med en annan lärare skulle ge samma svar. Alla lärare väljer att lägga upp sin undervisning på ett sätt som passar dem, det behöver inte vara samma sätt som andra lärare använder sig av. Det innebär att undervisningen skiljer sig åt och att lärarna kan

välja att lägga fokus på olika saker. Det är någonting som påverkar generaliserbarheten eftersom förståelsen kan se annorlunda ut hos andra elever.

Även samhället runt omkring har betydelse för generaliserbarheten. Byn där jag gjorde min undersökning är ett samhälle med starka kyrkor. Många familjer är religiöst aktiva vilket gör att religionen spelar en stor roll i deras liv. Skulle man göra samma undersökning i ett annat samhälle där religiositeten i samhället är mindre skulle det kanske ge en annan bild.

Min och lärarens roll

Min roll i klassrummet under undersökningen var att, först och främst, introducera och förklara varför jag gjorde undersökningen. Vidare ansåg jag att det var viktigt att vara på plats för att ha kontroll på att undersökningen utfördes på ett bra sätt utan diskussioner eleverna emellan eller påverkan av läraren. Genom att vara i klassrummet kunde jag svara på de frågor eleverna hade och därav styra vilken hjälp och information de fick.

Lärarens roll var att hjälpa till att hålla koll på eleverna. Det var även skönt att ha någon med i klassrummet som kände eleverna.

Tiden

Undersökningen ägde rum på varje klass respektive lektion i religionskunskap. Lektionerna var alla 1 timme långa och eleverna hade hela lektionen på sig att svara på enkäten, ingen av eleverna valde dock att sitta så länge. Eleverna bads att lägga enkäten åt sidan när de fyllt i den fullständigt, tysta sitta kvar på sina platser och arbeta med det häfte som läraren delat ut på deras bänkar. Vi valde att göra detta så att alla skulle känna att de kunde fylla i enkäten i lugn och ro utan att känna sig stressade av att någon annan blev färdig, eller tappa koncentrationen på grund av spring i klassrummet.

Resultat rörande niondeklassarna i enkätundersökningen

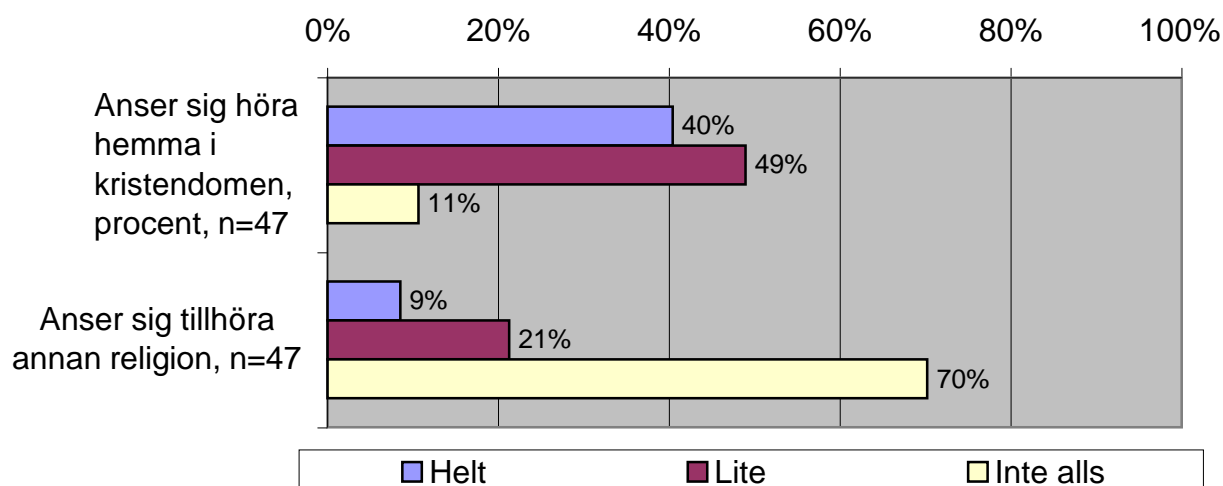
Genom att låta eleverna svara på enkäter om deras syn på religionskunskapen hoppas jag kunna svara på om eleverna anser sig ha nytta av kunskapen de får av religionskunskapen i skolan. Om de använder sig av kunskapen i sina vardagliga liv och om undervisningen uppfyller kursplanens krav gällande ”att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning”¹⁴. Resultaten från enkäterna har sammanställts och fler frågor redovisas ibland tillsammans i ett diagram. Jag har valt att redovisa resultatet på detta sätt eftersom det framställs tydligare och blir mer hanterbart.

De första tre figurerna behandlar elevernas egen bakgrund. Att undersöka detta är viktigt eftersom det ger oss en bild av vad eleverna grundar sina svar på. Genom denna bild kan vi dra slutsatser om elevernas ställningstaganden och svar på vissa frågor. Det underlättar även om jämförande forskning skulle göras på en annan skola då man kan dra paralleller mellan elevernas bakgrunder och deras syn på religionskunskapen samt se skillnader och likheter mellan skolorna. De följande fem figurerna berör elevernas intresse för religionskunskapen och deras syn på dess betydelse i deras vardagliga liv.

Elevernas religiösa hemmahörighet

Eleverna upplever att de har en religiös hemvist i större och mindre utsträckning. Figur 1 ger en översikt över den aktuella elevgruppen. Det är troligt att det samhälle som undersökningen utförts i återspeglas i hur många som anser sig höra hemma i de olika religionerna. Kursplanen i religionskunskap säger att undervisningen ska ta utgångspunkt i elevernas egna traditioner och kulturer, och därför är det viktigt att läraren känner till elevernas religiösa tillhörighet.

Figur 1. Hemmahörighet i kristendom och annan religion

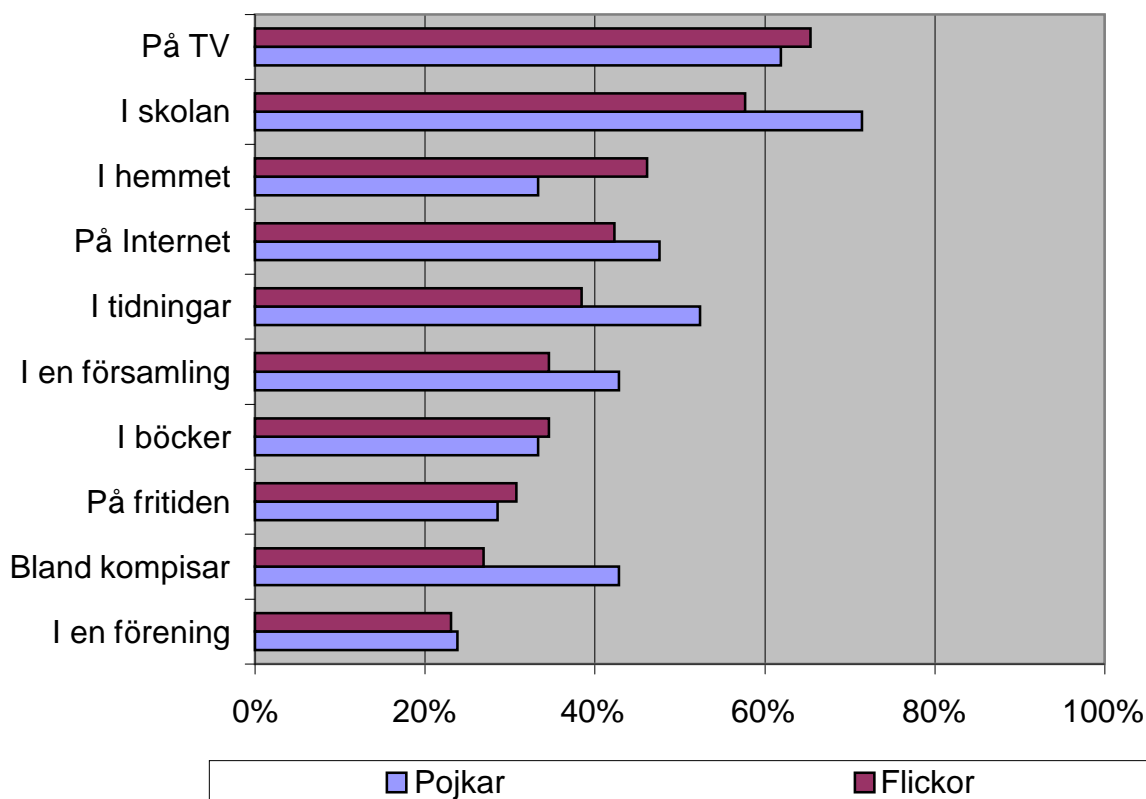
Figur 1 visar att de flesta anser sig höra hemma helt eller lite i kristendomen. Detta återspeglar samhället där eleverna bor i vilket det, som tidigare nämnt, finns många familjer som är aktiva inom kyrkan. Även andra religiösa livsåskådningar finns representerade, men inte i lika hög grad. Det vore didaktiskt fel av läraren om denne inte behandlade alla representerade livsåskådningar i undervisningen eftersom den tradition och kultur som eleverna bär med sig utgör en del av ämnet. Vilken religion eleverna anser sig höra hemma i påverkar deras syn på vilka teman som är viktiga att ta upp i undervisningen. Det är troligt att de kristna anser att kristendomen är viktigt att ta upp, att muslimer anser att islam är ett viktigt tema, o.s.v.

Niondeklassare möter religion på ett flertal ställen

Alla stöter vi på religion på olika ställen i vår vardag. Var den aktuella elevgruppen stöter på religion visas i figur 2. Är det någon skillnad på vart pojkar och flickor stöter på frågor rörande religion och tro förutom i skolan där både pojkar och flickor läser. Anser de sig stöta på frågorna i lika hög grad eller inte? Vad kan det i sådana fall bero på?

¹⁴ Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000, s. 81

Figur 2. Var stöter man på frågor rörande religion och tro?

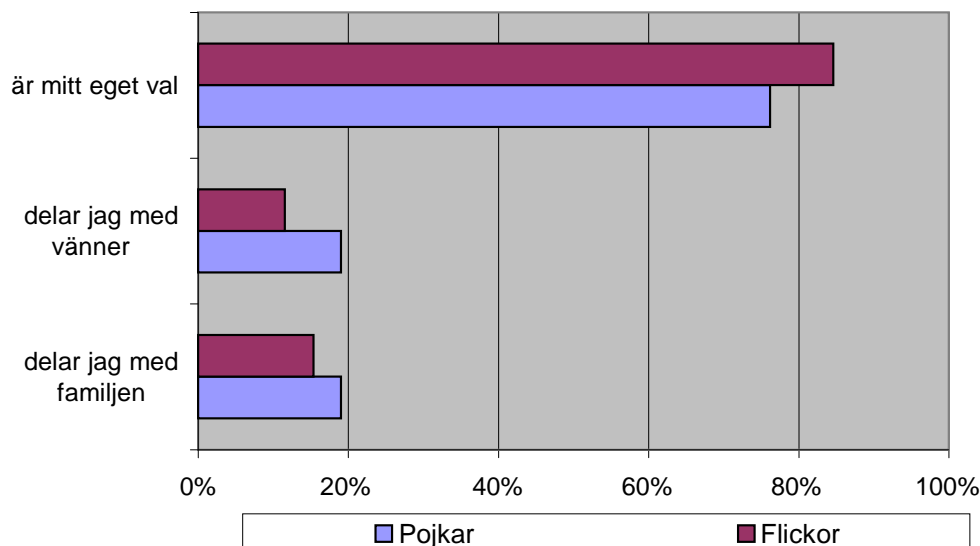

Figur 2 visar att flickorna anser sig komma i kontakt med frågor rörande religion i större utsträckning i hemmet än pojkarna som anser sig stöta på dem mest i skolan. Både flickorna och pojkarna stöter på religion i skolan och det är därför viktigt att religionerna framställs på ett didaktiskt korrekt sätt. Trots att religion står med som ett ämne i skolan, vilket då borde innebära att de stöter på frågorna i samma utsträckning, så anser sig pojkarna stöta på religiösa frågor mer frekvent än flickorna. Kan detta bero på att läromedlen eller undervisningen gynnar eller är mer inriktad på pojkarna? En intressant vidare forskning skulle vara att se om olika böcker och undervisningstekniker påverkar de olika könen syn på religionskunskapen.

Yttre påverkan på elevernas möjligheter att göra egna val

Eleverna anser sig ha stor möjlighet att göra egna val rörande sin tro och livsåskådning. I Figur 3 ges en översikt av den aktuella elevgruppens svar. Är det möjligt att helt och hållet välja sin livsåskådning och tro fritt eller påverkas man av sin omgivning? Är det fria valet en verklighet eller enbart en föreställning?

Figur 3. Min tro och min livsåskådning ...

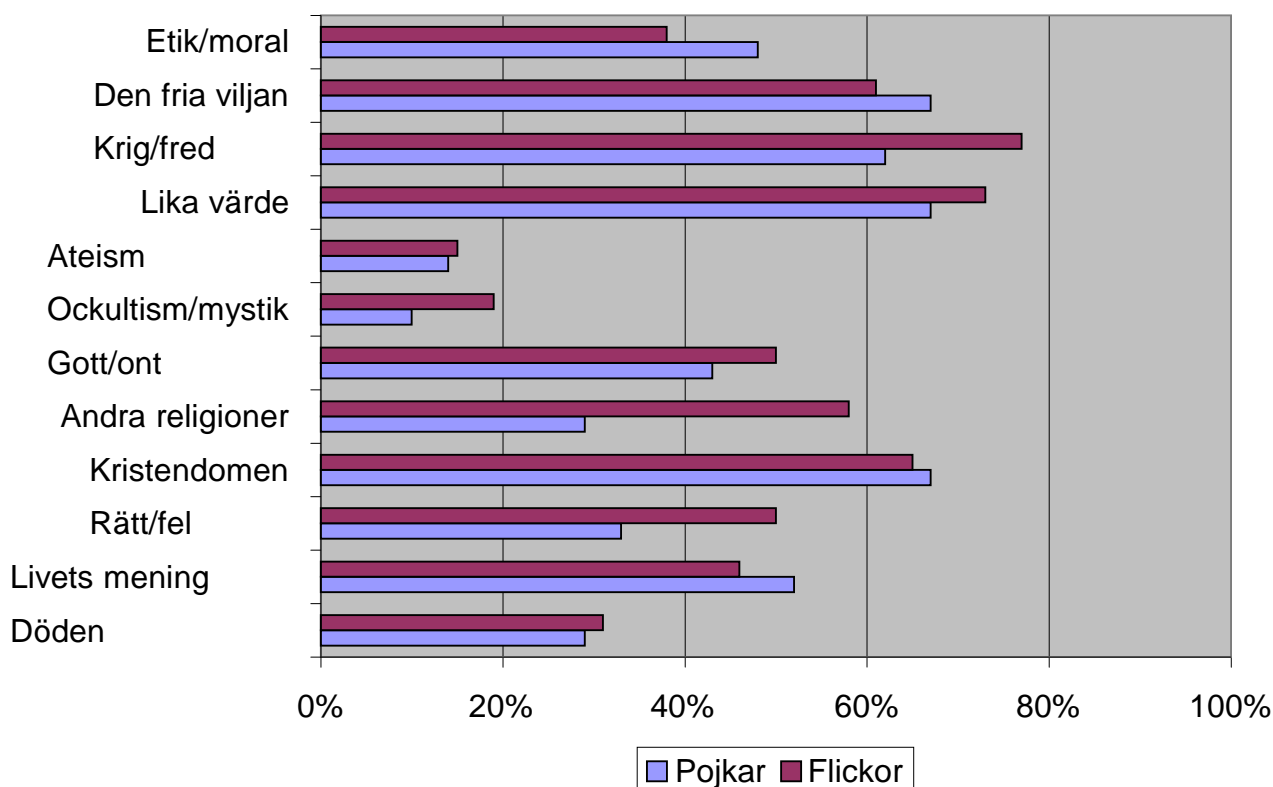

Flickorna verkar ha en starkare föreställning om sina möjligheter att göra egna val då de anser att deras tro och livsåskådning är deras eget val. Pojkarna tror att de plockar sina uppfattningar från hem och vänner mer än flickorna gör. Figur 3 visar att trots att de flesta anser sig bilda sin livssyn utefter egna val så påverkas de även av vänner och familj. Man kan anta att de även påverkas av undervisningen i sina bildningar och möjligheter att göra egna val rörande tro och livsåskådning. Att helt fritt välja tro och livsåskådning är troligtvis inte möjligt då man hela tiden påverkas av den kunskap man har, sina erfarenheter och sin omgivning.

Olika syn på nödvändiga teman

Pojkar och flickor har många gånger olika syn på saker. Figur 4 visar den aktuella elevgruppens åsikter om nödvändiga samt mindre nödvändiga teman i religionsämnet. Majoriteten av eleverna anser sig höra hemma i kristendomen. Anser majoriteten därför att det är viktigare att studera kristendomen än andra religioner? Religionskunskapen ska bidra till elevens personliga utveckling och ställningstagande i olika frågor, samt utveckla en förmåga att reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning. Därför är det viktigt att diskutera etiska frågor samtidigt som kunskap ges om olika livsåskådningar. Håller eleverna med om detta?

Figur 4. Nödvändiga teman i religionskunskapen.

I Figur 4 ser vi tydligt att åsikterna om vilka teman som anses nödvändiga i religionskunskapen skiljer sig mellan pojkar och flickor. Det är viktigare för pojkarna än flickorna att prata om etik och moral, den fria viljan och livets mening. För flickorna är det viktigare att diskutera ämnena krig och fred, gott och ont samt andra religion än kristendomen.

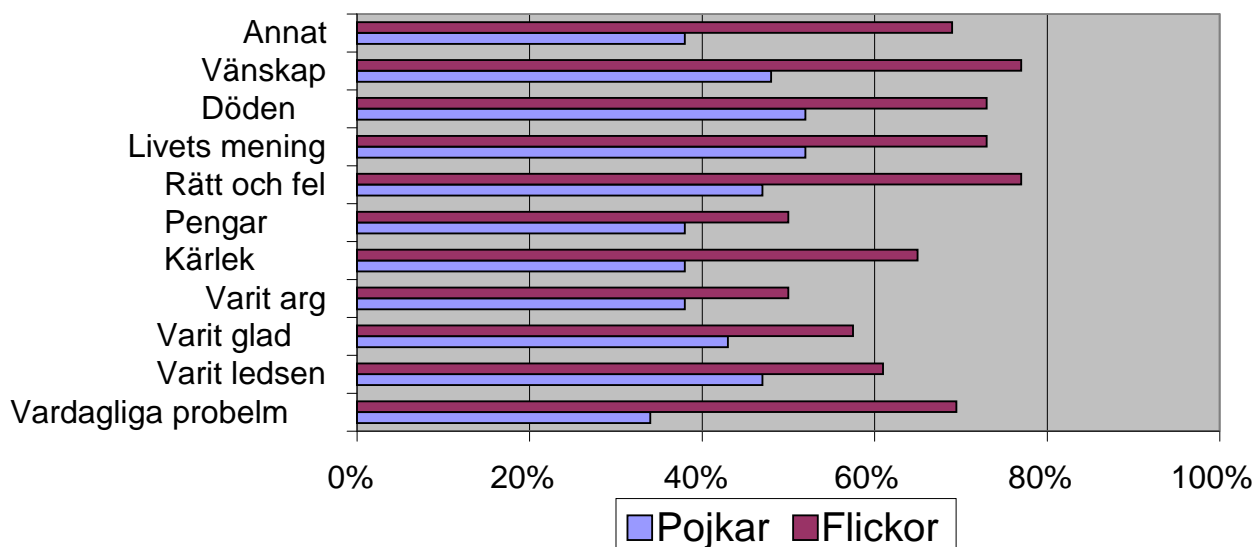
Ateism, ockultism och mystik anses inte vara speciellt viktigt för vare sig pojkarna eller flickorna.

Kristendomen anses av majoriteten viktigare att diskutera än andra religioner. Detta beror troligtvis på att de flesta eleverna anser sig höra hemma i kristendomen samt att Sverige är ett kristet land med kristna värderingar och traditioner. Skulle det vara didaktiskt riktig av läraren att lägga mer tid på kristendomen på grund av att flest elever anser sig tillhöra den? Etik och moral anses inte lika viktigt som den fria viljan, krig och fred, lika värde eller livets mening. För att eleverna ska kunna utveckla förmågan att reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning är alla dessa teman viktiga. Etik och moral handlar mycket om vad som är rätt och fel och är viktigt eftersom det bidrar till elevernas personliga utveckling och ställningstagande.

Att använda religionskunskapen utanför skolan

En av tankarna med kunskaperna eleverna får genom religionsundervisningen är att de ska ha användning av den i sina liv utanför och efter skolan. Figur 5 visar inom vilka områden elevgruppen anser sig ha användning av religionskunskapen. Har eleverna fått de redskap de behöver för att kunna ta till sig kunskaperna och använda dem i sitt vardagliga liv? Skolan ska ge livslångt lärande, speciellt religionskunskapen som ska utveckla deras beredskap att agera ansvarsfullt i olika situationer och ge redskap för vidare personlig utveckling.

Figur 5. Användning av religionskunskapen i funderingar kring...

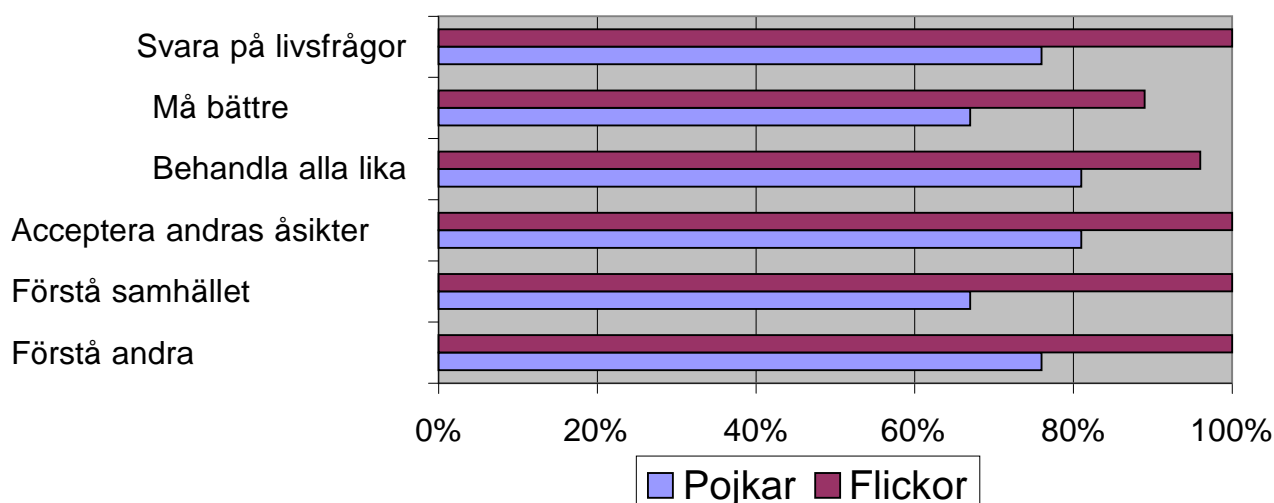
Figur 5 visar att flickorna använder religionskunskapen mer i alla funderingar än vad pojkarna gör. När det gäller frågor rörande pengar eller när de varit arg används den minst av båda könen. De största skillnaderna mellan hur pojkarna och flickorna använder sig av religionskunskapen är i frågor rörande vardagliga problem då flickorna använder sig mer av den. Beror detta på att undervisningen är mer riktad till flickornas fördel? En annan anledning skulle kunna vara att undervisningen tar sin utgångspunkt efter flickornas etiska, existentiella och/eller religiösa frågor. Kan det bero på olika mognad mellan flickor och pojkare?

Både pojkarna och flickorna använder sig av religionskunskapen i olika frågor, dock i olika grad. Det visar att eleverna har användning av undervisningen även utanför skolan, vilket är ett av målen. Skulle fler använda sig av kunskapen om de fick bättre redskap?

Att ta hjälp av religionskunskapen

En del av att kunna använda sig av religionskunskapen utanför skolan är att eleverna ska kunna ta hjälp av dessa kunskaper i vardagliga situationer. I Figur 6 får vi en överblick av inom vilka frågor den aktuella elevgruppen anser sig ha hjälp av kunskaperna. Kursplanen i religionskunskap vill att eleverna ska lära sig att förstå samhället och att lära sig att förstå andra människor och därigenom utveckla elevernas känsla för tolerans. Undervisningen skall även utgå från och hjälpa eleverna att få svar på sina livsfrågor. Gör den det?

Figur 6. I hur stor omfattning tycker du att religionskunskapen hjälper dig att...

Figur 6 visar att det skiljer sig markant mellan pojkarna och flickorna. Pojkarna anser sig ha minst hjälp när det gäller att förstå samhället och att må bättre. Flickorna har mer hjälp av religionskunskapen än pojkarna i alla frågor. Beror detta på att undervisningen är mer inriktad mot flickorna?

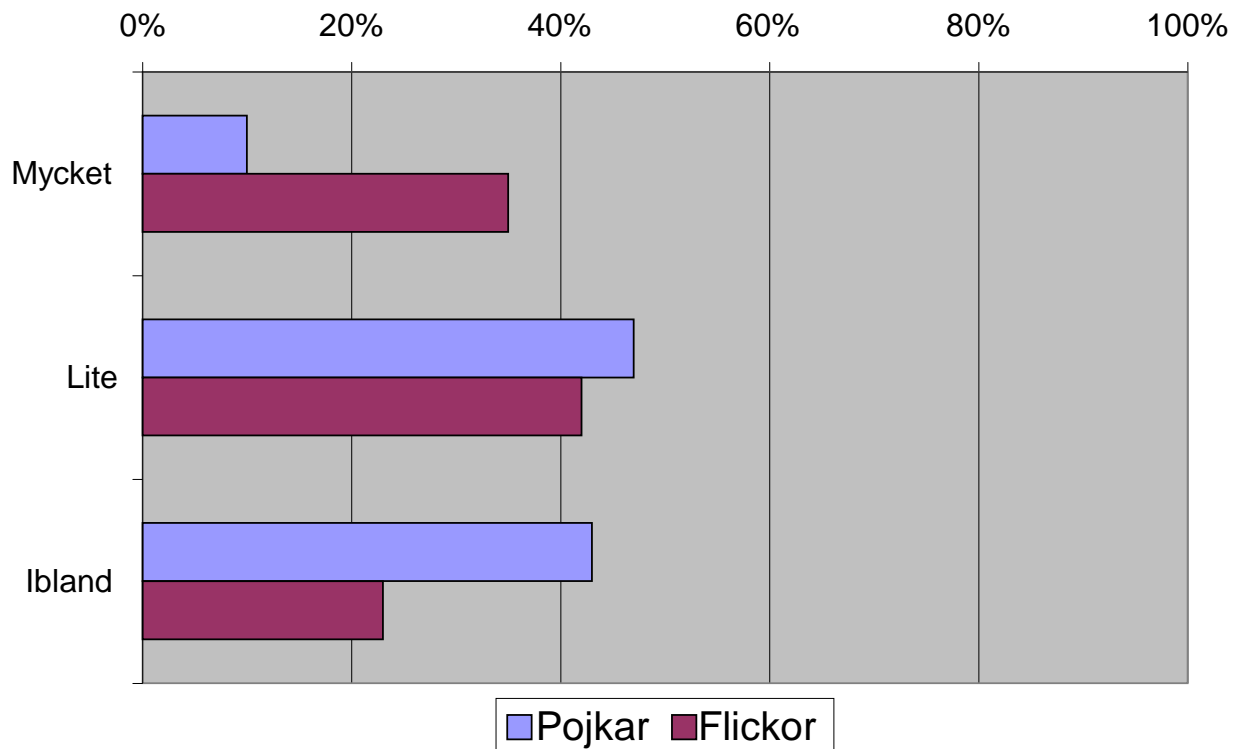
Undervisningen lever upp till kursplanens förhoppningar, främst när det gäller flickorna, att förstå samhället och andra människor. Genom att förstå andra människor utvecklas en acceptans och tolerans gentemot dem vilket motverkar

främlingsfientlighet. Elevernas livsfrågor behandlas och de kan med hjälp av undervisningen bearbeta dem och de flesta får svar på dem.

Elevernas användning av religionskunskapen i dagsläget

Livsfrågor är personliga frågor som är viktiga för individen. Trots att frågor kan skilja sig från person till person är en av tankarna med religionsundervisningen att eleverna ska kunna använda sig av den när det kommer till att bearbeta livsfrågor. I Figur 7 får vi en övergripande bild av hur den aktuella elevgruppen tänker kring detta.

Figur 7. Religionskunskapen hjälper mig att bearbeta livsfrågor

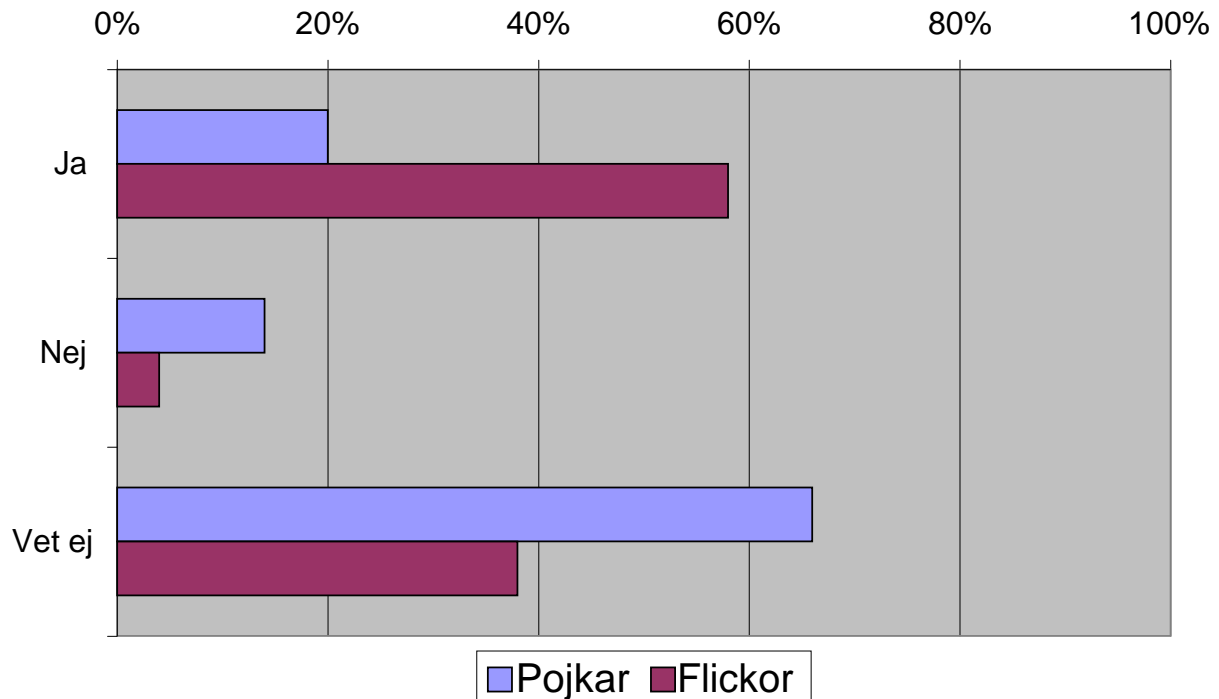

Flickorna använder sig mer frekvent av religionskunskapen för att bearbeta livsfrågor än vad killar gör. Beror det på att undervisningen riktar in sig mer mot flickorna? Trots att alla flickor ovan och en hög andel av pojkarna svarat att de får hjälp att få svar på livsfrågor anser få att de får mycket hjälp med detta. Så även om det händer att de tar hjälp av religionskunskapen så är det inte ofta. En möjlig anledning till detta är att eleverna saknar de redskap de behöver för att kunna bearbeta livsfrågor mer frekvent. Tid måste ges i skolan för analys och diskussion så att eleverna får möjligheten att utgå och bilda egna ställningstaganden i olika frågor. Genom att utveckla dessa processer kan eleverna sedan använda sig av dem även utanför skolan i sina vardagliga liv för bearbetning av olika frågor.

Elevernas användning av religionskunskapen i framtiden

Det är tänkt att kunskapen som eleverna får i religionskunskapsundervisningen ska finnas med dem även i framtiden, den ska generera livslångt lärande. I Figur 8 ser vi om elevgruppen anser att de kommer att kunna bearbeta livsfrågor i framtiden med hjälp av religionskunskapen.

Figur 8. Jag tror att religionskunskapen kommer hjälpa mig att bearbeta livsfrågor i framtiden

Flickorna tror sig ha mer användning av religionskunskapen i framtiden än pojkarna. Pojkarna är mer osäkra på om de kommer att kunna använda sig av kunskapen eller inte. Detta kan bero på att flickorna har kommit längre i sin personliga mognad än vad pojkarna har och därför redan har börjat använda sig av religionskunskapen i bearbetning av livsfrågor i högre grad än pojkarna. De ser då en större användning av den. Det kan även bero på att undervisningen är mer inriktad på flickornas livsfrågor och de har då fått mer träning att bearbeta dem. Eftersom elevernas livsfrågor kommer att variera och ändras över tid är det viktigt att de lära sig att analysera och ta ställning till olika frågor. Genom att få dessa redskap, till analys och ställningstagande, kan de återkoppla och använda sig av dem även i framtiden för bearbetning av livsfrågor. Religionskunskapen handlar mycket om livslångt lärande och det är därför viktigt att förutsättning och redskap ges för detta.

Diskussion

Elevernas bakgrund

Grundtanken bakom uppsatsen var att få en generaliserbar bild av ungdomars syn på religionskunskapen i skolan, närmare bestämt på högstadiet, och deras användning av denna kunskap i sitt vardagliga liv. Att fråga eleverna om deras hemmahörighet i religion (figur 1), var de stöter på frågor rörande religion (figur 2) och om de anser att deras tro och livsåskådning är deras eget val (figur 3) kan vid första syn verka orelevant för undersökningen. Men genom dessa frågor skapar vi oss en bild av deras bakgrund som vi kan använda för att dra vidare slutsatser och funderingar kring påverkan på synen de har om religionskunskapen.

I *Kursplaner och betygskriterier för religionskunskap, grundskolan* (2000:81) står det att ”de traditioner eleverna själva bär med sig från olika kulturer utgör en del av ämnet”. Detta innebär att det vore didaktiskt fel om läraren inte involverade eleverna i undervisningen och tog upp alla olika kulturer som finns representerade i klassen. Enligt Osbeck (2006:29) så kan innehållet i undervisningen sägas vara monokulturellt i etniskt avseende vilket kan leda till att vissa elevers kultur blir osynliggjord och därmed indirekt nervärderad. Av undersökningens resultat, i figur 1, kan man utläsa att det finns fler religioner representerade än enbart kristendomen även om majoriteten anser sig höra hemma helt eller lite i den. Eftersom så många anser sig tillhöra kristendomen blir det extra viktigt att läraren belyser alla olika religioner då de andra redan är i minoritet och därmed i underläge. Att majoriteten anser sig höra hemma i kristendomen är inte konstigt med tanke på att vi lever i ett kristet samhälle. Samhället där undersökningen utfördes är en by där många är aktiva inom kyrkan. Många av föreningarna i bygden drivs av kristna och möjligheten finns att en stor del av befolkningen där inte varit i kontakt med representanter av någon annan religiös livsåskådning. Skulle samma undersökning utföras på en annan skola där fler ungdomar med t.ex. invandrabakgrund går, skulle resultatet troligtvis skilja sig mycket från det resultat jag fick. Det skulle vara spännande att utföra undersökningen på fler skolor för att sedan jämföra resultaten.

I *Kursplaner och betygskriterier för religionskunskap, grundskolan* (2000:81) står det vidare att ”en förståelse av det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som dominerat i Sverige”. Eleverna ska alltså lära sig specifikt om just kristendomen i skolan, kunskap om någon annan religion specificeras inte genom att namnge religionen utan läraren har själv stort inflytande över vilka religioner eleverna ska studera och vad de lär sig om dessa. Även om alla elever i klassen skulle vara hemmahörande i andra religioner än kristendomen skulle den ändå ingå i undervisningen eftersom Sverige är ett land byggt på kristna traditioner och värderingar. Vidare står det även att eleverna ska ”bli medveten om likheter och olikheter mellan etablerade religioner, andra livsåskådningar och nya religiösa rörelser och fenomen”¹⁵. Kan det vara så att det främst är olikheterna mellan religionerna som presenteras i undervisningen eftersom en hög procent anser sig inte alls ha någon hemmahörighet i någon annan religion än kristendomen. Det finns många likheter mellan religioner, t.ex. judendom och kristendom, vilket borde innebära att eleverna skulle kunna känna sig lite hemmahörande i även andra religioner än kristendomen.

Var eleverna stöter på frågor rörande religion (figur 2) kan till stor del ses som en tolkningsfråga. Hur man tolkar ordet *religion* och *stöta på* väger in i hur de svarat vilket gör det svårt att dra tydliga slutsatser. Om eleverna tolkar religion som direkta frågor rörande en av världsreligionerna eller om de även väger in tro, etik och livsåskådning i frågan ger inte resultaten någon hänvisning om.

Man kan dock, i figur 2, se att majoriteten ofta stöter på frågor rörande religion i skolan och det är därför viktigt hur de olika religionerna och frågorna framställs. Religionsundervisningen har ändrats mycket genom historien och det är inte längre lärarens arbete att lägga värderingar i det som tas upp, utan han eller hon ska fungera som en guide och guida eleverna till att finna sina egna ståndpunkter kring detta. Kristendomsämnet ansågs till långt fram på 1950-talet, tillsammans med svenskan och historieämnet, som identitetsgivande. Man fostrades som svensk i ett kristet land. Idag kan det istället anses rasistiskt att vara stolt över sitt land och sitt ursprung. Det är heller inte ovanligt att grupperingar bildas där de religiösa delas in i en grupp och alla andra i en annan. Att vara religiös kan även vara någonting man blir mobbad för. Skogar (1999:308) skriver att ”Nu är »vi» inte längre »vi kristna» utan »vi som lever i det moderna samhället»”. I det moderna samhället anses det starkt att våga vara sig själv och våga vara annorlunda. Att gå i kyrkan anses av många som gammalmodigt och tråkigt, och bibeln anses vara enbart berättelser, sagor. Familjeförhållandena ser annorlunda ut idag mot för 50 år sedan. Många kommer från splittrade familjer och man ser annorlunda på uppfostran. Man vill att barnen ska utvecklas på sina egna premisser, vilket lägger ett stort ansvar på skolans undervisning att vara så objektiv som möjligt. Man kan dock fråga sig om objektivitet hjälper eleverna att hitta redskap för att arbeta med sig själv och sina livsfrågor eller om det istället leder till att de har svårt att ta ställning?

Tydliga bilder av var eleverna stöter på frågor rörande religion och tro är svårt att bilda sig. Termerna *religion* och *tro* definieras inte i enkäten vilket gör det troligt att de tolkas olika av eleverna. Det framgår heller inte vad de ser på tv eller hur mycket, om de läser tidningar eller är medlem i en förening, osv., vilket påverkar om och hur de kommer i kontakt med religion och tro i dessa sammanhang.

Även om det är svårt att veta hur eleverna tänker kring var de möter frågor rörande religion och tro så kan man utläsa av resultatet i figur 2 att de kommer i kontakt med dessa frågor på olika ställen. Eleverna möter främst frågor av religiös karaktär i skolan och på tv, men även på andra ställen som på internet, i hemmet och i tidningar kommer de i

¹⁵Skolverket (2000) *Kursplaner och betygskriterier för religionskunskap, grundskolan*. S.82

kontakt med dessa frågor. Eftersom de möter dessa frågor på olika platser är det viktigt att det inte enbart blir ett eget ställningstagande utan att de har fakta med sig som de kan använda sig av. Det är viktigt att de har kunskap om olika religiösa synsätt för att kunna skapa sig en sanningsenlig bild och därefter ta ställning i frågan. Trots att religion står med som ett ämne i skolan, vilket då borde innebära att alla stöter på frågorna i samma utsträckning, så anser sig pojkarna stöta på religiösa frågor mer frekvent än flickorna. Om detta är ett resultat av hur undervisningen är uppbyggd, läromedlen, mognad eller tolkning är svårt att svara på och vore intressant att forska vidare kring.

Även om de flesta anser sig ha stor möjlighet att göra sina egna val gällande tro och livsåskådning så kan man anta att de även påverkas av sin omgivning och den undervisning de får. Enligt Lpo94 (2006:3) ska skolan förankra och förmedla vårt samhälles grundläggande värden och fostra individen till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Det står att skolan ska ge eleverna bra etiska och moraliska grunder att falla tillbaka på och det är lärarens roll att i skolan förmedla detta. Kan man då anta att deras val är helt och hållet deras egna när de hela tiden fostras efter samhällets normer? Omgivningen, så som skola, vänner och familj, påverkar troligtvis eleverna mer än de tror. Det är bara det vi känner till och har kunskap om som vi kan lära utav och därefter göra våra val. Det gäller även våra val gällande tro och livsåskådning. Att eleverna, enligt figur 3, svarar att de anser sig ha stora möjligheter att göra egna val kring detta måste ses i ljuset att dessa val är baserat på det samhälle de lever i och vad de känner. Helt fria är de inte att välja eftersom de inte har kunskap om alla möjligheter de har.

Ett av skolans uppdrag är att bädda för det egna valet. Hur kan detta ske fullt ut när den samtidigt skall fostra efter samhällets normer, i Sverige kristna normer? I *Kursplaner och betygskriterier för religionskunskap, grundskolan* (2000:81) står det att eleverna ska få lära sig att reflektera över sig själva utifrån den kunskap de tilldelas samt att de ska tilldelas de redskap de behöver för att kunna reflektera över t.ex. existentiella frågor. Björn Skogar (1999:308) skriver "att utgå från livsfrågor är säkert i sin ordning, i den mån det inte endast rör sig om vad lärare eller läroboksförfattare på förhand bestämt att ungdomar bör tänka och fråga. Besvärligare är att det i modellen finns tydliga svar på livsfrågorna inom världsreligionerna och de olika livsåskådningarna". Eftersom skolan är starkt präglad av kristna normer väcks undran om undervisningen verkligen är objektiv och tillåter individuella val? Hartman skriver i *Livstolkning och värdegrund* (2000:64) att "ungdomars sätt att se på livet säger mycket om deras själsliv, men också om det samhälle de lever i" och att (85) "barnens uppfattning är en spegelbild av den undervisning de mött i skolan". Det väcker frågan om hur stabil och objektiv skolans värdegrund verkligen kan sägas vara. Som Christina Osbeck skriver i *Kränkningens livsförståelse – en religionsdidaktisk undersökning av livsförståelselärande i skolan*. (2006:9) så är skolan inte neutral för vilken livsförståelse som lärs. Hon skriver vidare att "I skolans läroplan föreskrivs en specifik värdegrund som t.ex. ger uttryck för alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet med utsatta. Värdegrunden kan sägas slå vakt om en bestämd livsförståelse där demokratiska och jämlika relationer värnas". Så även om majoriteten av eleverna anser att de själva är fria att välja sin livsåskådning (figur 3) så är det utifrån den kunskap de har och det samhälle de lever i. Tankarna förs även vidare till kamratrelationernas påverkan på tro och livsåskådning. Om den till stora delar speglar vårt samhälle och skolan så borde den även speglas i de kretsar man rör sig. För eleverna som spenderar stora delar av sina dagar på skolan är kamratrelationerna av stor betydelse. Det är genom våra sammanhang och relationer som livsförståelse tar form och därför borde tro och livsåskådning delas med både familj och vänner. Enligt Osbeck (2006:9) så är både kamratgrupper och skolan väsentliga för livsförståelsens utveckling. "De kamratrelationer som utvecklas i skolmiljö har stor betydelse för de ungas livsförståelselärande, dvs. deras gemensamma /re/konstruerande."

Synen på religionskunskapen

Utgångspunkten för religionsämnet är människors frågor om livet och tillvaron oavsett om dessa uttrycks religiöst eller inte. I figur 4 ser vi vilka ämnen som eleverna anser vara viktiga teman att diskutera och arbeta med i religionskunskapen. Enligt frekvensberäkningarna i figur 4 anser både pojkar och flickor att den fria viljan, krig och fred, allas lika värde och kristendomen är viktiga teman. Utslaget på dessa frågor, över 60 %, visar att eleverna har en stark medvetenhet om människans grundläggande sociala och personliga villkor. Dock framgår det inte i undersökningen om de anser att de har arbetat tillräckligt med dessa ämnen eller om de skulle vilja arbeta mer med dem. Om detta hade undersökts hade paralleller kunnat dras till elevernas påverkan på vad som lärs ut och diskuterats. Eftersom detta inte är fallet kan vi endast anta och dra hypotetiska slutsatser utifrån olika möjligheter. Eftersom det är mycket som ska hinnas med i religionskunskapen är det lätt hänt att undervisningen bara snuddar lite i många områden utan att det fördjupas i något av dem. Att ge så många perspektiv som möjligt kan komma att göra mer skada än nytta för eleven som då inte hinner sätta sig in i det tillräckligt för att göra det rättvisa och kan då inte pröva det utifrån dess egna förutsättningar, något som är ett vanligt problem enligt Sven-Åke Selander¹⁶. Utifrån detta kan man fundera om eleverna skulle vilja ha mer kunskap och tid att arbeta med dessa frågor och att det är på grund av detta som de anser att de här frågorna är viktiga. Att diskutera och arbeta med kristendomen anses viktigare än att arbeta med andra religioner, främst bland killarna. Det kan bero på, som tidigare nämnts, att majoriteten av eleverna i den här elevgruppen anser sig tillhöra kristendomen och det då ter sig viktigt för dem att arbeta med deras egen religion, den ligger dem nära till hjärtat. Det är få pojkar, ca 30 %, som anser att det är viktigt att arbeta med andra religioner än kristendomen samtidigt som de svarat att allas lika värde är ett av de viktigaste områdena att arbeta med. Att lära sig om andras kulturer underlättar tanken om allas lika värde eftersom man då lättare skapar sig en förståelse för de människor som lever enligt den. Att lära sig om andra religioner borde därför vara viktigt utifrån den synpunkten.

¹⁶ Selander, Sven-Åke (1993) *Undervisa i religionskunskap*. s.94

Att låta undervisningen ta sin utgångspunkt i elevernas livsfrågor och vad de anser viktiga teman är inte alltid så lätt. Det finns många viljor och vad en person anser viktig kan skilja sig från en annans åsikt om detta. Enligt Osbeck (2006:29) så styr pojkars intressen mer undervisningsinnehållet än flickors. Vad detta beror på är svårt att säga, det kan bero på flera olika orsaker, men att vara medveten om detta som lärare kan underlätta i att låta alla komma till tals. Eftersom olika elever anser att olika frågor är viktiga för just dem är det svårt, omöjligt, att låta undervisningsinnehållet styras enbart utefter elevernas intresse. Det finns saker som de inte är medvetna om och det skulle då vara omöjligt för dem att uttrycka sin önskan att arbeta med det området. Samhället vill även att eleverna får en grundläggande medborgerlig utbildning, en fråga som även Rune Larsson tar upp i *Religionsundervisningen i svensk skola - en historisk exposé* (2006), och att de lär sig och delar vissa grundläggande värderingar. Larsson (2006:134) anser även att det ”ur ämnesteoritisk och didaktisk synpunkt finns ett legitimt intresse att ge undervisningen en önskvärd kvalitet”.

Även om det, som diskuterat ovan, inte går att planera undervisningen enbart efter elevernas önskemål så betonar kursplanen att det är vardagens etiska frågor som är utgångspunkten i religionskunskap och att en sådan reflektion också kan utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt. De vardagliga etiska frågorna borde vara sådana som ligger eleverna nära om hjärtat eller som de kan sätta sig in i för att undervisningen ska ha något värde. Hos eleverna finns det inte ett stort intresse kring frågor rörande ateism, ockultism och mystik. Om läraren skulle lägga mycket tid med arbete kring dessa ämnen skulle en didaktisk konsekvens kunna bli att eleverna får mindre tid att arbeta med andra ämnen som de tycker är mer nödvändiga. Enligt Rune Larsson (2006:137) kan balansen mellan individens och samhällets intresse beskrivas genom ”att individperspektiv skall ge utrymme för att bearbeta de egna livsfrågorna, medan samhällsperspektivet främst inriktas på information om religionens olika former och funktioner”. Det är viktigt att eleverna får tid, möjlighet och inte minst redskap för att bearbeta den fakta de får om olika religioner och kulturer för att de ska ha någon nytta av det. Genom att arbeta med sig själv och sin syn i olika teman lär eleven känna sig själv bättre och utvecklas som människa. Det är också genom det här arbetet som eleven kan tillgodogöra sig de verktyg de behöver för att bearbeta livsfrågor även i framtiden.

Ovilja att använda sig av elevernas existentiella frågor som grund för undervisningen och att väva in det i den kan, enligt Boel Westerberg (2006:213) grunda sig på både osäkerhet i ämnet och egen osäkerhet i frågor om liv och död hos läraren. Att, på grund av detta, inte ge eleverna tid att arbeta med existentiella frågor som rör dem skulle vara didaktiskt fel och att gå emot ämnets kursplan.

Styrdokumentet i religionskunskap¹⁷ säger att eleverna ska ”utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning” med hjälp av religionskunskapen, men stämmer det? I figur 5 kan man läsa att i den aktuella elevgruppen så har mindre än hälften svarat att de får mycket hjälp av religionskunskapen att bearbeta livsfrågor, mindre än 20 % av pojkarna. Hos flickorna ligger siffran på nästan 40 %, en stor skillnad mellan könen. Pojkarnas mer negativa syn på sin användning av religionskunskapen återkommer i frågan om de tror att religionskunskapen kommer att hjälpa dem i framtiden då endast 20 % av pojkarna svarat ja, jämfört med nästan 60 % av flickorna. Det är en tydlig skillnad i inställningen till vilken hjälp de har eller kommer att ha av kunskapen de får genom ämnet mellan könen vilket väcker funderingar om undervisningen är mer inriktad mot flickorna. Att undervisningen riktar sig främst till flickornas intresse skulle dock höra till ovanligheterna enligt Osbeck (2006:29) som menar att forskning visat att pojkars intressen styr undervisningen i större utsträckning än flickornas. Det vore didaktiskt fel att rikta undervisningen åt ett håll mer än ett annat gällande kön. En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att flickorna är mer aktiva under lektionerna och därigenom kommer deras funderingar upp till ytan, medan det för pojkar ofta kan anses tabu att diskutera frågor om livet. Det skulle även kunna beror på en mognadsskillnad mellan könen, då tjejer ofta har mognat mer än pojkarna i den aktuella åldern. I vilket fall som helst så är det upp till läraren att se till så att alla kan ta till sig undervisningen och delge eleverna de redskap de behöver för att kunna använda sig av kunskapen genom hela livet.

En iakttagelse som väcker en undran är dock att många var tveksamma till deras framtida användning av religionskunskapen i livsfrågor så har alla tjejer svarat att religionskunskapen i dagsläget hjälper dem att svara på frågor rörande livet (livsfrågor), acceptera andras åsikter, förstå samhället och förstå andra. Även många av pojkarna håller med om detta. Detta väcker funderingar om frågorna har ställts på ett bra sätt på enkäten. Trots att frågorna i stort syftar på samma sak så skiljer sig svaren markant åt. En trolig anledning till det är den vaga och osäkra förståelsen av vad som menas med livsfrågor hos eleverna. För att få mer tillförlitliga svar borde undersökningen göras om och förtydligas så att en förståelse för termen livsförståelse är tydlig.

Att arbeta med livsfrågor är komplicerat eftersom ”en och samma fråga kan vara en livsfråga för en person, men inte för en annan, eller att en fråga blir till en livsfråga för mig under en viss period i mitt liv men inte under andra”¹⁸. Eftersom livsfrågor kan ses som tendenser i tiden så är det svårt att få svar som är stämmer under olika perioder. En period kan livsfrågorna handla om någonting som man kan ta hjälp av religionskunskapen för att bearbeta, nästa period kanske religionskunskapen inte är till någon hjälp alls.

Enligt figur 5 och figur 6 så använder flickorna sig av religionskunskapen i funderingar kring olika frågor i högre grad än pojkarna. Sven G. Hartman skriver i *Livstolkning och värdegrund* (2000:56) att ”Perspektivet på omvärlden vidgas med åldern och man kan märka ett visst mognadsförspång hos flickorna, som också visar ett något större intresse för sociala frågor”. Trots att han här syftar på barn på låg- och mellanstadiet så anser jag att det även passar in på ungdomarna på högstadiet, vilket framgår av undersökningen. Trots att många svarat att de får hjälp av religionskunskapen i funderingar kring olika frågor så är det betydligt färre som svarat att religionskunskapen hjälper dem att bearbeta livsfrågor i dagsläget. I figur 7 har mindre än 40 % av flickorna och ca 10 % av pojkarna svarat att

¹⁷ Skolverket, *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*, 2000. s.81

¹⁸ Hartman, Sven G. *Livstolkning och värdegrund*, 2000. S.71

religionskunskapen hjälper dem att bearbeta livsfrågor mycket. Det här får mig att, åter igen, fundera över termen livsfrågor och hur den tolkas av eleverna, om de förstår den. De svarar att de använder sig mycket av religionskunskapen när de får specifika svarsalternativ, som t.ex. att må bättre eller i funderingar kring döden och meningen med livet. När de sedan frågas om de använder sig av religionskunskapen när de bearbetar livsfrågor är det få som svarar att de använder sig av den mycket. Detta skulle kunna bero på att elevernas förståelse av vad bearbeta livsfrågor betyder är liten. För att få ett bättre och mer reliabelt svar på dessa frågor borde det ha specificerats tydligare vad som menas med termen livsfrågor, och för att få ett så bra svar som möjligt borde eleverna istället ha intervjuats.

I kursplanen för religionskunskap (2000:81–82) står det att eleverna ska utveckla en förmåga att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning. De ska också skapa en handlingsberedskap inför olika frågor som exempelvis demokrati och jämställdhet, utveckla förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor och en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande. I kursplanen upprepas målet att eleven genom de kunskaper de får i religionskunskapen ska kunna utvecklas och fundera över sina egna etiska, existentiella och religiösa frågor, alltså för honom eller henne viktiga livsfrågor. Många av eleverna gör detta, enligt figur 6, men verkar trots detta inte förstå att det är livsfrågor som de då bearbetar. I figur 5 är det, som tidigare nämnt, färre som svarat att de använder sig av religionskunskapen i specifika funderingar, om t.ex. vänskap, döden, livets mening eller rätt och fel. Jag tror dock att det är fler som gör det än vad som framgår av undersökningen. I funderingar om döden är det, så gott som, oundvikligt att inte fundera kring vad som händer med oss när vi dör, om det finns liv efter detta eller om allt bara tar slut. I och med dessa funderingar använder vi oss av religionskunskapen. Om någon närstående varit med om en hemsk olycka, någon ligger inför döden eller om vi önskar oss någonting väldigt mycket så är det vanligt att man ber till Gud om det. En stor del av den bild vi har av gud, himlen och helvetet samt olika möjliga liv efter detta kommer från undervisningen i skolan. Någon kompis eller vuxen kanske säger att man ska tänka på barnen i Afrika när man klagat över maten eller att det finns de som har det värre när man befinner sig i en situation då man mår dåligt. När någon säger detta så relaterar vi till bilder vi skapat oss genom kunskap och utefter dessa bilder gör vi ett ställningstagande. Mycket av den här kunskapen har kommit från skolan och då främst religionskunskapen. Då använder vi oss av religionskunskapen i dessa bearbetningar av livsfrågor. Ser man på det utifrån denna synvinkel är det troligt att eleverna använder sig av kunskapen mer än de tror, utan att de tänker på det. Om de inte ser att de använder sig av den i dagsläget är det inte konstigt att de i figur 8 är osäker på om de kommer att göra det i framtiden heller.

Sammanfattande slutsatser

En iakttagelse som gjorts utifrån resultatet är att trots att eleverna troligtvis använder sig mycket mer av religionskunskapen i bearbetningen av livsfrågor än de svarat så är de omedvetna om att de gör det. Om de inte har kunskapen om att de använder sig av religionskunskapen så är det även troligt att de inte har fått redskapen att lära sig att känna igen detta eller att plocka fram den här kunskapen när det behövs. Här finns brister när det gäller kursplanens krav att eleverna ska utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning. Kunskapen om olika religioner och kulturer finns troligtvis där men de har inte fått lära sig att analysera dessa utifrån sina egna ståndpunkter, skapa sig nya bilder och reflektera om vilken ställning de själv vill ta i detta. Om de inte får lära sig att analysera den kunskap de får utifrån sig själva kan de heller inte lära sig att använda den i framtiden när de ställs inför nya frågor som behöver bearbetas.

En av mina frågeställningar när jag gjorde undersökningen var om eleverna anser sig ha nytta av kunskapen de får av religionskunskapen i skolan. Vad som kan utläsas av resultatet på om de kommer att ha någon nytta av religionskunskapen i framtida funderingar kring livsfrågor är att eleverna ställer sig osäkert i den frågan. I undersökningen framgår det dock tydligt att de använder sig av kunskapen utanför skolan. De använder sig av den i funderingar kring många olika ämnen och den hjälper dem i många frågor. Risken verkar dock vara att undervisningen inte ger eleverna möjlighet att ta ställning utifrån sig själva genom att analysera de kunskaper de får utan den institutionella inramningen bäddad för instrumentella, prestationsinriktade och schablonmässiga relationer. Det kan bero på att det är lättare för läraren att bedöma prestationer i form av lärande och prestation av ren fakta, inte i den personliga analysen och utveckling som eleverna gör.

All kunskap eleverna får förändrar deras världsbild och därigenom även bilden av dem själva. Att bedöma elevernas personliga utveckling är inte oproblematisk eftersom den till stora delar innefattar en inre process. Det gör det ännu viktigare att eleverna ges de redskap de behöver för att kunna göra den här personliga utvecklingen. En till problematiserande faktor, vilket även den gör det viktigt att eleverna lär sig analysera kunskapen och ges redskap att bearbeta den, är att olika personer har olika livsfrågor som ändras med tiden. Eftersom alla skapar sig en egen världsbild utifrån sina egna erfarenheter läggs en stor vikt i att lära eleverna att använda sig av kunskapen på ett sätt som passar dem. Utanför skolan hamnar eleverna i olika situationer, miljöer och sociala kretsar vilket betyder att de kommer att använda sig av olika kunskaper vid olika tillfällen och på olika sätt. Om de då saknar redskapen för att använda sig av den relevanta kunskapen och anpassa den till situationen har de inte haft någon större hjälp av religionskunskapen. Så oberoende av vilken fakta, t.ex. religion, de lär sig i religionskunskapen kommer de inte att ha någon större användning av den i sitt vardagliga liv om de inte fått lära sig att bearbeta och analysera den fakta utifrån sig själv, sin omgivning och sitt liv.

För att undersökningen ska kunna ses som generaliserbar behövs kompletterande forskning göras på fler skolor. Enkäten skulle behöva utvecklas så att möjlighet till missvisande information och tolkningar minskar för att göra resultatet mer tillförlitligt.

Referenser

Almén, Edgar. (2000) *Religionsvetenskapens och religionskunskapsundervisningens didaktiska logik*. Föredrag publicerat på NfRED:s webbplats i mars 2000: www.lararhogskolan.se/nfred (Kompendium utdelat till kursen Religionsdidaktik C, HiG, Ht08)

Börjeson, Bengt. (1996) "En ungdomsskola i kris?" i *Krokig väg till vuxen: fyra forskare om fritid, massmedia, skola och arbete*. (s. 57-104) Av Peter Nilsson m.fl. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

Hartman, Sven G. (2000) "Hur religionsämnet formades" i *Livstolkning och värdegrund. Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. (s. 212-250) Av Edgar Almén m.fl. Linköpings universitet. Skapande vetande, nr 37, 2000.

Hartman, Sven G. (2000) "Livstolkning hos barn och unga" i *Livstolkning och värdegrund. Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. (s. 53-101) Av Edgar Almén m.fl. Linköpings universitet. Skapande vetande, nr 37, 2000.

Larsson, Rune. (2006) "Religionsundervisningen i svensk skola – en historisk exposé" i *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*. (s. 113-140) Av Peter B. Andersen m.fl. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94. Ödeshög, 2006.

Nordstedts Svenska Ordbok, (1999) England: Clay Ltd.

Osbeck, Christina. (2006) *Kränkningens livsförståelse – en religionsdidaktisk undersökning av livsförståelselärande i skolan*. Karlstad: Karlstad University Studies

Olivenstam, Carl E. (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. Stockholm: Liber

Reimer, Bo. (1996) "En ungdomsskola i kris?" i *Krokig väg till vuxen: fyra forskare om fritid, massmedia, skola och arbete*. (s. 39-56) Av Peter Nilsson m.fl. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

Selander, Sven-Åke. (1993) *Undervisa i religionskunskap*. Lund: Studentlitteratur

Skogar, Björn. (1993) "I stormens öga – några inledande teoretiska vägval i religionsdidaktiken" i *Livstolkning och värdegrund. Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. (s. 102-116) Av Edgar Almén m.fl. Linköpings universitet. Skapande vetande, nr 37, 2000.

Skogar, Björn. (1999) *Kristendomsundervisningen i 1900-talets svenska skola: några teologiska ansatser*. Pedagogisk forskning i Sverige årg.4 nr.4 (s. 305-326) ISSN 1401-6788

Skogar, Björn. (2000) "Religionsdidaktikens kärnproblem" i *På spaning efter ämnets kärna*. (s.29-43) Av Moira Linnarud (red.) Ämnesdidaktiska forskargruppen. Karlstad Universitet.

Skolverket. (2000) *Kursplaner och betygskriterier för religionskunskap, grundskolan*.

Trost, Jan, (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Wedterberg, Boel. (2006) "Amen, sitt! Religionskunskapens didaktik från katekes till livstolkning" i *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*. (s. 205-236) Av Peter B. Andersen m.fl. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag

http://www.forortskyrkan.se/HiG_AaRV/Enkat_sem_080924.pdf

Enkät om ungdomars syn på religionskunskap i åk9

1. Är du... tjej kille

2. Hur ofta stöter du på frågor rörande religion och tro...? (ett kryss per rad)

	Dagligen	Några gånger i veckan	En gång i veckan	En eller ett par gångar i månaden	Mer sällan
a. ...he mma	☐	☐	☐	☐	☐
b. ... i skolan	☐	☐	☐	☐	☐
c. ...bland kompi sa r	☐	☐	☐	☐	☐
d. ...på fritiden	☐	☐	☐	☐	☐
e. ...på TV	☐	☐	☐	☐	☐
f. ...på Internet	☐	☐	☐	☐	☐
g. ... i tidni ngar	☐	☐	☐	☐	☐
h. ... i böcker	☐	☐	☐	☐	☐
I. ... i en r eli gi ös fö rsamling	☐	☐	☐	☐	☐
j. ... i en förening	☐	☐	☐	☐	☐

3. Hur mycket anser du dig höra hemma i... (ett kryss per rad)

	Inte alls	lite	helt
a. ... kr i st endome n	☐	☐	☐
b. ...judendomen	☐	☐	☐
c. ...isl am	☐	☐	☐
d. ...hinduism	☐	☐	☐
e. ...a nnan	☐	☐	☐

Om annan, vilken? _____

4. Håller du med om följande påståenden? (ett kryss per rad)

Min tro och livsåskådning....

	helt	lite	inte alls
a. ...är mi t t eget val	☐	☐	☐
b. ...delar jag med vänner	☐	☐	☐
c. ...del ar j ag med f ami ljen	☐	☐	☐

5. Påverkas din livssyn av följande? Hur mycket? (ett kryss per rad)

	Inte alls	Lite	Mycket
a. Familj	☐	☐	☐ b.
Vänner	☐	☐	☐ c.
Lärare/Skola	☐	☐	☐ d.
TV	☐	☐	☐ e. Film
☐	☐	☐ g. Tidningar	☐
☐	☐ h. Religion	☐	☐
☐			

6. Vilka är nödvändiga teman i arbetet med religionskunskapen? (ett kryss per rad)

	Kan man skippa	Beror på sammanhanget	Måste vara med
a. Döden	☐	☐	☐ b.
Livets mening	☐	☐	☐ c. Rätt
och fel	☐	☐	☐ d.
Kristendomen	☐	☐	☐ e.
Andra religioner	☐	☐	☐ f.
Gott och ont	☐	☐	☐ g.
Ockultism och mystik	☐	☐	☐ h.
Ateism	☐	☐	☐ i.
Människors lika värde	☐	☐	☐ j.
Krig och fred	☐	☐	☐ k.
Den fria viljan	☐	☐	☐ l.
Etik och moral	☐	☐	☐

Egna förslag:

7. Har du haft hjälp av religionskunskapen när du funderat på ... (ett kryss per rad)

	Ofta	Ibland	Sällan	Aldrig
a. ...var dag i ga pr oblem	☐	☐	☐	☐
b. ...när du varit ledsen	☐	☐	☐	☐
c. ...när du varit glad	☐	☐	☐	☐
d. ...när du varit arg	☐	☐	☐	☐
e. ...kärlek	☐	☐	☐	☐
f. ...pengar	☐	☐	☐	☐
g. ...rätt och fel	☐	☐	☐	☐
h. ...livets mening	☐	☐	☐	☐
i. ...döden	☐	☐	☐	☐
j. ...vänskap	☐	☐	☐	☐
k. ...annat	☐	☐	☐	☐

Eget tillägg:

8. I hur stor omfattning tycker du att religionskunskapen hjälper dig att ... (ett kryss per rad)

	Lite	Mycket	Inte alls
a. ...förstå andra människors	☐	☐	☐
b. ...förstå samhället	☐	☐	☐
c. ...acceptera andras olika åsikter	☐	☐	☐
d. ...behandla alla lika	☐	☐	☐
e. ...må bättre	☐	☐	☐
f. ...få svar på frågor om livet/döden	☐	☐	☐

9. Religionskunskapen hjälper mig att bearbeta livsfrågor.

mycket lite ibland

10. Jag tror att religionskunskapen kommer att hjälpa mig att bearbeta livsfrågor i framtiden.

ja nej vet ej